

FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

FIRAT UNIVERSITY JOURNAL OF THE FACULTY OF THEOLOGY

Sayı: 28/2 (Aralık / December 2023), 153-166

Yaygın Din Eğitimi Bağlamında Kilise Gençlik Çalışmaları: Katolik Kilisesi Örneği
Church Youth Work in the Context of Non-Formal Religious Education: The Case of
the Catholic Church

Mehmet SU

Dr. Öğretim Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din
Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı

Asst. Prof. Dr., Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Department of
Philosophy and Religious Sciences, Department of Religious Education, Kilis/Türkiye
mhmtsu@gmail.com ORCID: 0000-0001-9037-8901

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 28 Ağustos/August 2023 Kabul Tarihi / Date Accepted: 18 Ekim/October 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık/December 2023 Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Atıf / Cite as

Su, Mehmet. "Yaygın Din Eğitimi Bağlamında Kilise Gençlik Çalışmaları: Katolik Kilisesi Örneği". *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28/2 (Aralık 2023), 153-166.

DOI: 10.58568/firatilahiyat.1351451

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mehmet Su).

Yayıncı / Published by

Firat Üniversitesi/ Firat University

Lisans Bilgisi / License Information

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC)

Church Youth Work in the Context of Non-Formal Religious Education: The Case of the Catholic Church

Abstract: This research, which deals with the youth work of the Catholic Church, specifically examines the activities and programs organized by the Catholic Churches in the United States for young people. Although the general systematic of church youth work is similar, there are also regional or institutional differences. These activities aim to contribute to the religious, spiritual and social development of young people. Youth work brings young people together to support them in areas such as religious education, spiritual development, community service, leadership development and active participation in the religious community. It is seen that youth work, which was previously a part of family work, has been organized as a different field of work over time. Churches carry out activities in this field through an organizational structure called youth ministry. Catholic Churches generally have a certain systematic and work program in their youth work. Most churches organize their youth programs according to the relevant educational levels. Churches tend to create smaller sub-groups within the youth program and separate young people by grade level. While these distinctions are usually at the secondary and high school level, youth groups extend to university students and are often referred to as "university and career". Higher education is given special importance in youth work. In many theological faculties, different postgraduate programs are opened based on various needs. The quality of youth ministry is largely determined by the academic work done in this field. Practical theology, which is established as an academic discipline in faculties of theology, both provides the theoretical background that shapes the practice of these studies and provides training to train qualified personnel in the field. On the other hand, the approach to youth ministry can differ, taking into account the different views on this issue and the places and human characteristics where this ministry is provided. There are different paradigms in church youth work, especially for young people living in cities. These are called traditional, liberal, activist and prophet-centered youth paradigms. Another pillar of the Catholic Church's youth work is spiritual counseling services. Recently, churches have started to employ professional spiritual counselors. Spiritual counseling, a concept that emphasizes the Christian cultural origins of counseling, is now included in youth work. Spiritual counseling is seen as a professional guidance based on religious and spiritual sources. Church spiritual counselors listen to, support and try to understand the problems that young people face. Spiritual counselors provide guidance based on religious teachings and values to support the personal development of young people. Spiritual counseling conducted by churches can take various forms. Individual counseling, group counseling, family counseling, online counseling, retreats and workshops are some of them. This research aims to reveal the main approaches in this field, with a particular focus on non-formal religious education in Catholic Churches. Although it varies from region to region or from church to church, the main problem of this study is to examine the youth work of the Catholic Churches in America in the context of non-formal religious education in general. The research data were obtained through document analysis method. On this occasion, it is thought that this study will also be useful in the context of a comparative evaluation of non-formal religious education in our country.

Keywords: Christianity, Catholic Church, Non-formal Religious Education, Youth Works, Pastoral Counseling.

Yaygın Din Eğitimi Bağlamında Kilise Gençlik Çalışmaları: Katolik Kilisesi Örneği

Öz: Katolik Kilisesi gençlik çalışmalarının ele alındığı bu araştırma, özeld Amerika'daki Katolik Kiliselerinin gençlere yönelik düzenlediği faaliyetleri ve programları incelemektedir. Kilise gençlik çalışmalarının genel sistematiği birbirine benzemekle birlikte bölgesel ya da kurumsal farklılıklara da rastlanmaktadır. Bu çalışmalar, gençlerin dinî, manevî ve sosyal gelişimlerine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Gençlik çalışmaları, gençlerin bir araya gelerek dinî eğitim, manevi gelişim, toplum hizmeti, liderlik geliştirme ve

dinî cemaat içinde aktif katılım gibi alanlarda desteklenmelerini sağlamaktadır. Önceleri aile çalışmalarının bir parçası olan gençliğe yönelik çalışmaların zamanla farklı bir çalışma alanı olarak örgütlendiği görülmektedir. Kiliseler, gençlik hizmeti (youth ministry) diye adlandırılan örgütlenme yapısıyla bu alandaki faaliyetleri yürütmektedir. Katolik Kiliseleri'nin gençlik çalışmalarında genellikle belli bir sistematik ve çalışma programı vardır. Çoğu kilise, gençlik programlarını ilgili eğitim seviyelerine göre düzenlemektedir. Kiliseler, gençlik programı içinde daha küçük alt gruplar oluşturarak gençleri sınıf düzeyine göre ayırma eğilimindedir. Bu ayrımlar genellikle ortaokul ve lise düzeyinde olmakla birlikte gençlik grupları, üniversite öğrencilerine kadar uzanmakta ve genellikle "üniversite ve kariyer" olarak adlandırılmaktadır. Gençlik çalışmalarında yükseköğrenime ayrı bir önem verildiği görülmektedir. Birçok teoloji fakültesinde çeşitli ihtiyaçlara binaen farklı lisansüstü program açılmaktadır. Gençlik hizmetinin niteliğini önemli ölçüde bu alanda yapılan akademik çalışmalar belirlemektedir. Teoloji fakültelerinde akademik bir disiplin olarak kurulan pratik teoloji hem bu çalışmaların pratiğini şekillendiren teorik arka planı sağlamakta hem de alana kalifiye eleman yetiştirecek eğitimleri vermektedir. Diğer taraftan gençlik hizmetine yaklaşım tarzı, bu konudaki farklı görüşler ve bu hizmetin verildiği yerler ile insan özellikleri de göz önüne alındığında farklılaşabilmektedir. Kilise gençlik çalışmalarında özellikle de şehirlerde yaşayan gençlere yönelik farklı paradigmalardan söz edilmektedir. Bunlar geleneksel, liberal, aktivist ve peygamber merkezli gençlik paradigması olarak isimlendirilmektedir. Katolik Kilisesi gençlik çalışmalarının bir diğer ayağı manevi danışmanlık hizmetleridir. Son zamanlarda kiliseler profesyonel manevi danışmanlar istihdam etmeye başlamıştır. Danışmanlığın Hristiyan kültürüne dayalı kökenine vurgu yapan bir kavram olan manevi danışmanlık, günümüzde gençlik çalışmalarına da dâhil olmuştur. Manevi danışmanlık dinî, manevî kaynaklardan beslenen profesyonel bir rehberlik olarak görülür. Kilise manevi danışmanları, gençlerin yaşadığı sorunları dinler, onlara destek olur ve onları anlamaya çalışır. Manevi danışmanlar gençlerin kişisel gelişimlerini desteklemek için dinî öğretileri ve değerleri temel alarak rehberlik hizmeti vermektedir. Kiliselerin yürüttüğü manevi danışmanlık çeşitli şekillerde olabilmektedir. Bireysel danışmanlık, grup danışmanlığı, aile danışmanlığı, çevrimiçi danışmanlık, inzivalar ve atölye çalışmaları bunlardan bazılarıdır. Bu araştırma özellikle Katolik Kiliseleri'nde yaygın din eğitimi bağlamındaki çalışmalara odaklanarak, bu alandaki temel yaklaşımları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Her ne kadar bölgeden bölgeye ya da kiliselere göre farklılık arzetsede de bu çalışmanın temel problemi Amerika'daki Katolik Kiliseleri'nin gençlik çalışmalarını yaygın din eğitimi bağlamında genel olarak incelemektir. Araştırma verileri doküman incelemesi yöntemiyle elde edilmiştir. Bu vesileyle yapacağımız çalışmanın ülkemizdeki yaygın din eğitiminin karşılaştırmalı bir değerlendirmesi bağlamında da faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hristiyanlık, Katolik Kilisesi, Yaygın Din Eğitimi, Gençlik Çalışmaları, Manevi Danışmanlık.

Giriş

Dinî geleneklerin gençlerin bireysel, sosyal, ahlâkî ve bilişsel olarak yetişmesi, dini değerleri benimsemesi, ibadet şekillerine alışması ve katılımı için bazı retorikler geliştirdikleri ve bunları çeşitli çalışmalarla uyguladıkları görülür. Hristiyan dinî gelenekte (özellikle de Katolik gelenekte) dinî kurumlar öteden beri önemli bir yer edinmiştir. Modern zamanlara kadar gençlere yönelik çalışmalar ayrı bir çalışma alanı olarak görülüyordu. Ancak özellikle sanayi devriminden sonra çocukların yaklaşık 12 yaşından itibaren ailelerine yardımcı olmak amacıyla şehre taşınması, fabrikalarda ve tarımda çalışmaya başlaması kiliselerin¹ onların din eğitimine ilgi duymasına neden olmuştur.² Kiliseler, öğrencilere işe

¹ Bu çalışmada "kilise" kavramından kasıt Katolik Kilisesi'dir.

² Christopher Ryan, "A Brief History of Australian Catholic Youth Ministry-Part I", *The Australasian Catholic Record* 96/4 (2019), 434.

gitmedikleri günlerde din eğitimi vermeye başladı. Çok geçmeden bu öğrencilerin eğitimsiz olmasının yanı sıra temel dini bilgilerinden ve maneviyattan da yoksun oldukları farkedildi. Çünkü aileler artık çocuklarına Hristiyanlığı öğretmiyorlardı, bu nedenle Pazar Okulu, İncil sınıfları açarak onlara temel Hristiyanlık eğitimi vermeye başladı.³ Pek çok ülkede Pazar Okulu, dönemin modern kiliselerindeki gençlere yönelik ilk programdır.

Pek çok yayınevinin çeşitli içerikteki İncil sınıfları ders müfredatlarını hazırlamaya başlaması zikredilen gelişmeleri takip etmiştir. İncil sınıfları müfredatının ilk örneklerine bakıldığında, odak noktasının ahlâkî konular veya dinî öğretinin telkini şeklinde olduğu görülür. Bu bağlamda sonraki dönemde gençler arasında giderek yaygınlaşmaya başlayan erken gebelik, isyan, ateizm, eşcinsellik ve intihar oranlarının artması kiliselerin müfredatlarına daha fazla ahlaki unsurun eklenmesine neden olmuştur.⁴ Zamanın ihtiyaçlarına göre müfredatlarda yapılan değişikliklere rağmen bu konuda önemli bir mesafe alınamadığı anlaşılmaktadır. İlk dönem eğitim modelleri için yapılan en önemli eleştiri, bu eğitim yaklaşımlarının Tanrı'nın bireyin günlük yaşamı için önemini kavramasına ve pratik hayatta karşılık bulmasına yardımcı olamadığı yönündedir.⁵ Zaman içerisinde eğitim programlarına getirilen eleştiriler ve çağın getirdiği gereksinimler, gençlerin din eğitimine teoride ve pratikte yeni yaklaşımları beraberinde getirmiştir. Günümüzde kiliselerin gençlere yönelik çalışmaları pratik teoloji ve gençlik hizmeti kavramları etrafında ele alınmaktadır. Pratik teoloji akademik bir disiplin olarak teoloji fakültelerinde yerini almış ve bu alandaki uygulamaları analiz etmektedir. Bu konuda tarama yapıldığında birçok akademik çalışmaya rastlamak mümkündür.⁶ Gençlik hizmeti ise kiliselerin gençlik yapılanmasıdır. Gençlik çalışmaları önemli ölçüde pratik teolojinin verilerinden yararlanmaktadır.⁷

Kilise programları hem formal din eğitimi hem de gençlik programlarını içermektedir. Kilise üyelerinin çocuklarının çoğu birkaç yıl boyunca Pazar okuluna veya bağlı olduğu mezhebe göre Katolik, Protestan ya da Evanjelik okullarına devam etmektedir.⁸ Ayrıca Avrupa ülkelerinde zorunlu veya seçmeli din eğitiminin devlet okullarında verildiği durumlarda bazı kiliseler, müfredat desteği sağlayarak din eğitiminin yürütülmesine dâhil olmaktadır.⁹ Bu çalışmanın temel problemi yaygın din eğitimi bağlamında Amerika'daki Katolik Kiliseleri'nin gençlik çalışmalarındaki temel yaklaşım ve uygulamaları genel olarak incelemek olduğundan formal din eğitimi çalışmaları kapsam dışında tutulmuştur. Buna bağlı olarak kilise gençlik çalışmaları aşağıda *gençlik hizmeti* ve *manevi danışmanlık* başlıkları altında ele alınmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda gençlik çalışmalarının bu iki ana başlık altında değerlendirildiği görülmüştür. Araştırma verileri, İngilizce literatürde özellikle "youth ministry" ve "pastoral care" kavramlarının taranması ve Katolik Kilisesi'nin gençlik çalışmalarının incelenmesi ile elde edilmiştir. Bu çalışmada artık hemen her Katolik Kilisesi tarafından sistematik olarak uygulama haline gelmiş gençlik çalışmalarının çerçevesi ortaya konularak bu alandaki yeni yaklaşımlara yer verilmiştir. Çalışmanın ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen gençlere yönelik yaygın din eğitimi faaliyetlerine de dolaylı bir katkı sağlaması umulmaktadır.

1. Kilise Gençlik Çalışmaları

Kilise gençlik çalışmalarının tarihi, köklü bir geçmişe sahiptir. İlk kiliselerden itibaren gençlik çalışmaları, gençleri dini öğretilerle buluşturma ve onlara toplumsal katılım fırsatları sağlama amacıyla

³ Mark H. Senter, "A History of Youth Ministry Education in the USA", *Journal of Adult Theological Education* 11/1 (2014), 47.

⁴ Jeremy Smith, "Adolescent Spiritual Formation: Practical Theology as a Filter for Youth Ministry", (2020), 5.

⁵ Chap Clark, McEntyre Michael, "A New Practical Theology for Youth Ministry", *Fuller Theological Seminary*, (2011), 1.

⁶ Jeremy Smith, "Adolescent Spiritual Formation: Practical Theology as a Filter for Youth Ministry", (2020); Bonnie J. Miller-McLemore, "Introduction: The Contributions of Practical Theology", *The Wiley-Blackwell Companion to Practical Theology* (John Wiley & Sons, Ltd, 2011), 1-20; Chap Clark, McEntyre Michael, "A New Practical Theology for Youth Ministry", *Fuller Theological Seminary*, (2011).

⁷ Chang-Ho C. Ji - Tevita Tameifuna, "Youth Pastor, Youth Ministry, and Youth Attitude Toward the Church", *Review of Religious Research* 52/3 (2011), 310.

⁸ R. Hoge - Gregory H. Petrillo, "Determinants of Church Participation and Attitudes among High School Youth", *Journal for the Scientific Study of Religion* 17/4 (1978), 361.

⁹ Mustafa Köylü, "Batı Ülkelerinde Din Eğitimi: Genel Bakış", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/4 (2017), 240.

ortaya çıkmıştır. Erken Hristiyanlık Dönemi ve Orta Çağ'da Katolik Kiliseleri gençleri dini öğretmenlerle donatmak için manastırlar ve katedrallerde eğitim merkezleri kurmuştur. Bu merkezlerde gençlere teoloji, dini ritüeller, dini metinler ve kilise müziği gibi konular öğretilmiştir.¹⁰ Kilise gençlik çalışmalarının, 20. yüzyılda daha organize bir şekilde geliştiği görülmektedir. Bu dönemde, gençlik liderleri ve misyonerler gençlerin manevi gelişimini desteklemek için çeşitli programlar geliştirmiştir. Bugün, kiliseler hala gençlik çalışmalarına büyük önem vermektedir. Gençlik grupları, gençlik kampları, liderlik eğitimleri, sosyal hizmet projeleri ve misyon gezileri gibi faaliyetler gençlerin dini eğitimlerini desteklemek ve topluma katkıda bulunmalarını teşvik etmek amacıyla düzenlenmektedir. Örneğin gençlik grupları, kiliselerin gençleri bir araya getirdiği ve dini eğitim, sosyal etkinlikler ve hizmet projeleri sunduğu platformlar haline gelmiştir. Kilise gençlik çalışmaları, gençlerin manevi gelişim, liderlik becerileri kazanma ve dini inançlarını yaşama geçirme süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır.¹¹

Amerika'daki Katolik gençlik çalışmaları yukarıda değinilen Kilise gençlik çalışmalarına paralel bir gelişim göstermiştir. Gençlik çalışmalarının gelişim sürecini şöyle özetleyebiliriz:¹²

Erken Dönemler (17. ve 18. Yüzyıl): Amerika'da Katolik Kilisesi'nin kuruluşu, özellikle İspanyol ve Fransız kökenli yerleşimciler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu dönemde gençlere, Katolik inançlarını öğretmek için yerel kiliselerde eğitimler verildi. Gençlerin dini eğitimi büyük oranda aileler ve kilise liderleri tarafından sağlanıyordu.

Kurumsallama Yolunda İlk Çabalar (19. Yüzyılın Sonları - 20. Yüzyılın Başları): 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında organize Katolik gençlik grupları ve dernekleri ortaya çıkmıştır. Bu gruplar genç Katoliklere kentleşme, sanayileşme ve göçün getirdiği zorluklar karşısında bir cemaat duygusu, manevi gelişim ve rehberlik sağlamayı amaçlamıştır. Bu dönemdeki en önemli kuruluş 1930 yılında kurulan Katolik Gençlik Örgütü (CYO) olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı Sonrası (1940'lar - 1950'ler): İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Katolik gençlik hizmeti önemli bir büyüme göstermiştir. Bu kuşağın çalışmaları genç Katoliklerin sayısını artırmış ve çok sayıda kilise temelli gençlik grubu, kulüpleri ve organizasyonlarının kurulmasına yol açmıştır. Bu gruplar genellikle manevi gelişim, hizmet ve gençler arasında güçlü bir Katolik kimliğini teşvik etmeye odaklanmıştır.

İkinci Vatikan Konsili (1960'lar - 1970'ler): İkinci Vatikan Konsili'nin (1962-1965) Katolik Kilisesi üzerinde, gençlik çalışmalarına yaklaşımı da dahil olmak üzere derin bir etkisi olmuştur. Konsil, meslektan olmayanların daha fazla katılımını teşvik etmiş ve gençlerin ihtiyaç ve endişelerini ele almanın önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu dönemde daha kapsayıcı ve katılımcı bir gençlik bakanlığı modeline doğru bir geçiş yaşanmıştır.

Profesyonelleşme (1980'ler - 1990'lar): 1980'lerde Katolik gençlik hizmetlerinde yenilenme ve çeşitlenmeye giderek daha fazla vurgu yapılmaya başlandı. Kilise temelli gençlik grupları faaliyetlerini sosyal adalet girişimleri, toplum hizmeti ve sosyal yardım programlarını içerecek şekilde genişletmiştir. Bu dönemde ayrıca inzivalar ve konferans programları da dahil olmak üzere uzmanlaşmış gençlik hizmeti programları ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılın sonları Katolik gençlik hizmetlerinin profesyonelleşmesine tanıklık etmiştir. Eğitimli gençlik uzmanları kilise ve piskoposluklarda daha yaygın hale gelmiş, bu da daha yapılandırılmış ve bilinçli gençlik programlarına yol açmıştır. Katolik Gençlik Hizmeti Ulusal Federasyonu (NFCYM) 1982 yılında Amerika Birleşik Devletleri genelinde gençlik bakanlığı çabalarını desteklemek ve teşvik etmek amacıyla kurulmuştur.

¹⁰ "Christianity - Faith Seeking Understanding, Queen of the Sciences, Confessional Controversies | Britannica" (Erişim 14 Haziran 2023).

¹¹ Morwenna Ludlow vd., *Churches and Education. Studies in Church History*, Cambridge University Press (Cambridge University Press, 2019), 186.

¹² Senter, "A History of Youth Ministry Education in the USA"; Tony Jones, *Postmodern Youth Ministry: Exploring Cultural Shift, Cultivating Authentic Community, Creating Holistic Connections* (Zondervan, 2001).

Dijital Çağ (21. Yüzyıl): 21. yüzyılda Katolik gençlik çalışmaları dijital çağa uyum sağlamıştır. Web siteleri, sosyal medya ve çevrimiçi kaynaklar genç Katoliklere ulaşmak ve onların ilgisini çekmek için temel araçlar haline gelmiştir. Gençlik uzmanları ve dini kuruluşları da din eğitimi materyalleri sunmak ve dijital platformlarda gençlerle bağlantı kurmak için teknolojiyi kullanmaya başlamıştır.

Amerika Katolik Kiliseleri'nde gençlik çalışmalarının kurumsal olarak yapılandırılması gençlik hizmeti (bakanlığı) ile gerçekleşmiştir. Aşağıda bu alanda yapılan çalışmaları detaylı olarak ele aldıktan sonra son zamanlarda kiliselerin bu alanda yaygınlaştırmaya başladığı manevi danışmanlık hizmetlerine değinilecektir.

1.1. Gençlik Hizmeti (Youth Ministry)

Katolik Kiliseleri'nin kendine özgü yapısı gençlerin din eğitimini de zamanla kurumsal olarak yapılandırmıştır. Bu çerçevede *Gençlik bakanlığı* ya da *Gençlik hizmeti* (youth ministry) olarak adlandırabileceğimiz teşkilat yapısı ile 1960'lardan itibaren gençliğe yönelik faaliyetlerin yürütülmeye başlandığı görülmektedir.¹³ Kilisenin tam teşekküllü bir çalışma alanı olarak gençlik hizmetinin ortaya çıkması, Batı dünyasını saran ergenliğin uzaması sorununa paralel olarak ortaya çıkmıştır. Psikoloji literatüründe artık yerini alan *beliren yetişkinlik* (emerging adulthood) kavramı, ne tam ergen ne de tam yetişkin olarak görülen bu yeni durumu anlatmak için kullanılmaktadır.¹⁴ Psikoloji, bu yeni "ergenlerin" neden çocukluk ve yetişkinlik arasında bocaladığını açıklamaya çalışırken, ergenliğin uzaması, ergen psikologlarını değişimin nedeni üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Bu gelişmeler ışığında birçok kilise değişimi ve nesiller arasında giderek büyüyen uçurumu gidermek için programlar geliştirmiştir.¹⁵

Bu süreçte üniversitelerde özellikle de Hristiyan teologların, çocukların ve gençlerin dini duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendiren konular üzerinde daha fazla durdukları görülmektedir. Birçok teoloji fakültesinde akademik bir disiplin olarak pratik teoloji, kendine has bir alanı ve metodolojisi olacak şekilde kurumsallaşmıştır. Bu alanda oldukça zengin bir literatürün oluştuğunu söyleyebiliriz. Pratik teoloji, insani veya toplumsal uygulamaları incelerken nihai olarak, insanların veya toplumların bir takım teolojik düşünceleri nasıl somutlaştırdığını anlamaya çalışan bir disiplindir. Ayrıca pratik teoloji, özellikle dini geleneklerin, Tanrı'nın dünyadaki eylemine bir yanıt olarak teolojik fikirleri nasıl somutlaştırdığıyla da ilgilenir.¹⁶

Kilise gençlik çalışmalarının büyük ölçüde bilimsel bir zeminde şekillenmesinde pratik teoloji alanında yapılan çalışmaların rolü büyüktür. Uygulamalı bir bilim ve akademik bir disiplin olan pratik teoloji kilise temelli uygulamalar olan manevi danışmanlık, aile ve gençlik çalışmaları gibi alanlara teorik bir temel oluşturur.¹⁷ Smith¹⁸ gençlik çalışmalarını pratik teolojinin altına koymanın faydalı olacağını belirtmiştir. Çünkü pratik teoloji, örneğin manevi gelişim ve ergen psikolojisi gibi diğer disiplinlerin verilerinden de yararlanır. Çok disiplinli bir yaklaşımın, sadece dini kaygılarla yapılan dini eğitim çalışmalarına bilimsel bir kimlik kazandırmak, gençlik çalışmalarının hesap verebilirliğine katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Smith'e göre disiplinler arası bir yaklaşım olmadan gençlik çalışmaları zararlı olabilir. Örneğin, dini danışman uygun danışmanlık tekniklerinden habersizse, gençlik hizmetinin yürütülmesinde olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilir. Bu yeni yaklaşım tarzı alanda çalışan din görevlilerinin eğitimlerine de yansıyan iki tartışmayı beraberinde getirmiştir: Birincisi, teologlar önceliğin sosyal bilime mi yoksa teolojiye mi verilmesi gerektiği konusunda bölünmüştür. Bazı gençlik hizmeti eğitim programları, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, danışmanlık veya sosyal hizmet alanlarında geliştirilen yöntemleri kullanmaya çok az ihtiyaç duyulduğunu temele alarak gençlik hizmetini yalnızca

¹³ Senter, "A History of Youth Ministry Education in the USA", 46.

¹⁴ Jeffrey Arnett, "Emerging Adulthood. A Theory of Development from the Late Teens through the Twenties", *The American Psychologist* 55/5 (Mayıs 2000), 469.

¹⁵ Smith, "Adolescent Spiritual Formation: Practical Theology as a Filter for Youth Ministry", 28.

¹⁶ Clark, McEntyre, "A New Practical Theology for Youth Ministry", 11.

¹⁷ Aysun Bahadır, *Klinik manevi danışmanlık eğitimi: Almanya KSA modeli ve Türkiye'de uygulanması* (Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 18.

¹⁸ Smith, "Adolescent Spiritual Formation: Practical Theology as a Filter for Youth Ministry", 31.

İncil merkezli yâda teolojik bir çerçeveye yerleştirmeye çalışmıştır. Diğer bazı seminerler, teolojik söylemi şekillendirmek için sosyal bilimsel yöntemleri kullanmayı tercih etmiştir.¹⁹ Pratik teoloji çalışmalarındaki ikinci tartışma, bir tür "tavuk ve yumurta" sorusudur: Uygulamalar mı kişinin teolojisini geliştirir, yoksa kişinin teolojisi mi uygulamaları şekillendirir? Burada önceliğin nereye verildiği önem arz etmektedir. Teolojik anlayışın insanların hayatlarını değiştirdiğine inanılıyorsa, o zaman bir eğitim modelini incelemek gerekir. Öte yandan, uygulamaların düşünceleri dönüştürdüğüne inanılıyorsa bu durumda program odaklı ve etkinliklerle donatılmış bir gençlik hizmeti yaklaşımı daha uygun olabilir.²⁰

Bu alanda çalışanların eğitimi ve yetiştirilmesinin de tarihsel olarak farklılaştığı, içerik ve yöntem olarak daha sistematik hale geldiği görülmektedir. Önceleri gençlik çalışmalarında görev alanlara verilen eğitimler konferans, toplantı, seminer tarzında ve informal şekilde iken, zamanla üniversitelerde, ana bilim dallarında formal eğitim şekilleri üzerinden devam ettirilmiştir. Günümüzde başta kilise üniversiteleri olmak üzere birçok üniversitede lisansüstü programlar açılarak yüksek lisans ve doktora düzeyinde araştırmalar yapılmakta, bu alanda çalışanlara lisansüstü eğitim fırsatları sunulmaktadır.²¹ Hıristiyan üniversitelerindeki gençlik hizmetleri eğitimcileri giderek teoloji ve sosyal bilimleri bir araya getiren yaklaşımlara odaklanmakta bu iki alanı birbirine entegre etmeye çalışmaktadır.

Gençlik çalışmalarında yükseköğrenime önem verildiği görülmektedir. Birçok teoloji fakültesinde çeşitli ihtiyaçlara binaen farklı lisansüstü program açılmaktadır. Bu alanda Amerika'daki üniversitlere bakıldığında Katolik teoloji fakülteleri de dâhil diğer mezhep gruplarının da lisansüstü programlar açtığı görülmektedir.²² Bu okulların lisansüstü programlarına bakıldığında Teoloji eğitimi tamamlandıktan sonra en yaygın olarak devam edilen lisans derecelerinden biri "Teoloji Yüksek Lisansı (Master of Divinity) " bir diğeri ise "Hizmet Yüksek Lisansı (Master of Ministry)" dir. Teoloji Yüksek Lisansı ve Hizmet Yüksek Lisansı, en popüler teoloji fakültesi derecelerinden ikisidir. Teoloji Yüksek Lisans derecesi, teoloji, İncil, kilise tarihi ve uygulamalı teoloji gibi çok çeşitli alanlarda derinlemesine eğitim sağlamaktadır. Bu program genellikle belirli bir mezhep içinde din adamı olarak görev yapacaklar için önerilir. Bu derecenin odak noktası, din adamı olarak çalışacaklara kapsamlı hazırlık sunmaktır. Hizmet Yüksek Lisansı Hıristiyan din görevlileri için kişisel ve profesyonel gelişime odaklanan başka bir derecedir. Teoloji Yüksek Lisansına kıyasla daha kısa, daha temel bir derecedir, ancak yine de Hıristiyan teolojisi ve uygulamalı din eğitimi konusunda önemli bir eğitim sağlar. Bu derece, Teoloji Yüksek Lisans derecesi gerektirmeyen bir mezhep kilisesinde koordinasyon için hazırlananlar ve kilise dışında din eğitimi vermeyi düşünenler için uygun bir seçenektir.²³

Gençlik hizmetine yaklaşım tarzı, yukarıda belirtilen farklı görüşler ve bu hizmetin verildiği yerler ile insan özellikleri de göz önüne alındığında farklılaşabilmektedir. Kilise gençlik çalışmalarında özellikle de şehirlerde yaşayan gençlere yönelik farklı paradigmalardan söz edilmektedir. Bu paradigmalardan birbirini dışlamadığını ve birçok gençlik çalışmasının kendi özel hedeflerine ve hizmet ettikleri gençlerin ihtiyaçlarına göre birden fazla paradigmadan unsurlar içerdiğini belirtmek önemlidir. Gençlik hizmeti paradigmaları, gençlik hizmetinin felsefesine ve uygulamalarına rehberlik eden farklı yaklaşımları, modelleri veya çerçeveleri ifade eder. Bu paradigmalarda farklı kiliseler, mezhepler ve kültürel bağlamlar arasında değişiklik gösterebilir. Arzola²⁴ bunları; geleneksel, liberal, aktivist ve peygamber merkezli gençlik paradigması olarak isimlendirmektedir. Aşağıda kısaca bu gençlik yaklaşımlarına değinilecektir.

1.1.1. Geleneksel Gençlik Hizmeti Paradigması

Geleneksel gençlik hizmeti, gençlerin dini değerlerini güçlendirmeye, manevi gelişimlerini

¹⁹ Senter, "A History of Youth Ministry Education in the USA", 48.

²⁰ Smith, "Adolescent Spiritual Formation: Practical Theology as a Filter for Youth Ministry", 47.

²¹ Senter, "A History of Youth Ministry Education in the USA", 47.

²² <https://united.edu/master-of-ministry-vs-master-of-divinity/>; <https://www.gcu.edu/degree-programs/master-arts-youth-family-ministry/>; <https://www.csbsju.edu/sot/sem/academics/graduate-degrees/mam/youth-and-family-evangelization> (Erişim 15 Haziran 2023).

²³ <https://united.edu/master-of-ministry-vs-master-of-divinity/> (Erişim 15 Haziran 2023).

²⁴ Fernando Arzola, "Four Paradigms of Youth Min in The Urban Context", *Scribd*, (2019).

desteklemeye ve toplumsal olarak aktif olmalarını sağlamaya odaklanır. Bu modelde gençler, bir araya gelerek dini eğitim alır, sosyal etkinliklere katılır ve topluma hizmet eder. Kilise liderleri ve gönüllüler, gençlerin gelişimlerine rehberlik eder ve onların dini liderlik potansiyellerini geliştirir. Birincil amacı şehirli gençler için kilise merkezli bir program geliştirmektir. Genellikle kiliselerde haftalık olarak düzenlenen toplantılar, gençlere dini eğitim, dua, ibadet ve paylaşım fırsatları sunar. Bu modelin odak noktasında, kilise gençlik programları vardır ve bu programların gençlere nasıl sunulacağı önem arz eder.²⁵ Geleneksel gençlik hizmeti, “gençler için hangi programların/müfredatın en iyi veya en etkili” olduğu sorusuna odaklanır. Bu paradigma için birincil endişe, her şeyden önce şehirli gençliğin manevi ihtiyaçlarıdır. Geleneksel gençlik hizmeti için temel ilke, İsa Mesih'in öğrencisi olmaktır. Bu nedenle, geleneksel paradigma, bir kurum olarak gençlik hizmeti organının ve geleneklerinin korunması gerektiğine inanmaktadır. Geleneğe ve düzene olan bağlılığı nedeniyle, geleneksel gençlik hizmeti, çatışmaları önleme veya susturma eğilimindedir.²⁶ Geleneksel paradigma bu açıdan gençlik çalışmalarının ortodoks, muhafazakar yönünü temsil etmektedir. Dini gelenekte tartışmalı konular ve kurum içi sorunlar genellikle gözardı edilir.

1.1.2. Liberal Gençlik Hizmeti Paradigması

Liberal gençlik hizmeti gençleri dini inançlarını sorgulamaya teşvik eden ve çoğulculuk, hoşgörü ve açıklık gibi değerlere odaklanan bir gençlik çalışması modelidir. Bu model, gençlere dini deneyimlerini ve inançlarını özgürce ifade etme imkânı tanırken, aynı zamanda diğer inanç ve düşünce sistemlerine de saygı göstermeyi hedefler. Liberal gençlik hizmeti, özellikle orta sınıf ve üst orta sınıf mahallelerdeki Katolik mezhep kiliseleri arasında çok popülerdir. Aynı zamanda bu yaklaşım, teolojik fikirleri liberal olan papazlar tarafından yönetilen kiliselerin bulunduğu şehir içi mahallelerde de görülür. Bu paradigmanın vurgusu, şehirli gençlere merhamet ve şefkatle hizmet üzerinedir. Bu paradigma, gençlerin ihtiyaçları ile başlar ve daha sonra gençlik hizmeti tarafından hazırlanan programlar aracılığıyla sürdürülür. Psikolojik ve gelişimsel niteliktedir. Gençlerin ihtiyaçlarına odaklanır.²⁷ Bu nedenle, programlı olarak liberal gençlik hizmeti, ilişkisel ve terapötik programlar sunma eğiliminde olacaktır. Bu programlar arasında destek grupları, mentorluk, aile temelli çalışmalar, ebeveyn-çocuk etkinlikleri, geziler, el sanatları da dâhil çeşitli sanatsal faaliyetler ve korolar bulunur. Liberal gençlik hizmeti çalışmaları, şehirli gençlerin kendilerini daha iyi tanımalarına ve daha sağlıklı bir öz farkındalık geliştirmelerine yardımcı olmak için geliştirilmiştir. Liberal gençlik hizmetinin yol gösterici ilkesi gelişim ve ilerlemedir. Şehirli gençlik sağlıklı bir şekilde gelişiyor mu? sorusu çalışmaları yönlendirir.²⁸

1.1.3. Aktivist Gençlik Hizmeti Paradigması

Aktivist gençlik hizmeti, gençleri toplumsal adalet konularında duyarlı ve aktif bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlar. Bu modelde gençler, dini değerlerini toplumsal sorunlara karşı mücadelede kullanır ve toplumsal değişim için çaba sarf ederler. Kilise liderleri ve gençlik liderleri, gençleri bu süreçte destekler ve rehberlik eder. Aktivist paradigma, gençleri etkileyen sorunları belirleyerek başlar ve ardından bu sorunları veya ihtiyaçları ele alan uygun gençlik hizmeti programları geliştirir.²⁹ Bu yüzden aktivist gençlik hizmeti, bu ihtiyaçları karşılamak için okul sonrası programlar, ekonomik destek programları, iş eğitimi ve sosyal adalet seminerleri sunma eğilimindedir. Şehirli gençlerin birbirlerine güvenlerini sağlamak, sosyal etkileşim yeteneklerini geliştirmek ve risk altındaki davranışları kademeli olarak azaltmak için grup olarak birlikte daha iyi çalışmalarına yardımcı olmaktadır. Aktivist gençlik hizmeti için yol gösterici ilke *adalettir*. Şehirli gençlerin uğradığı haksızlıklar nelerdir? Şehirli gençler için adalet nasıl sağlanabilir? Aktivist gençlik hizmeti bir devrim ideolojisine dayanır. Bu nedenle aktivist

²⁵ Malan Nel, *Youth Ministry*, AOSIS Scholarly Books, 2022, 324.

²⁶ Arzola, “Four Paradigms of Youth Ministry in The Urban Context” (2019), 15.

²⁷ Philippa Strong, “Effective Youth Ministry: Theology-driven in a Cultural Context: Effektiewe Jeugbediening: Teologies-gedrewe in 'n Kulturele Konteks.”, *In die Skriflig* 49/3 (Temmuz 2015), 5.

²⁸ Arzola, “Four Paradigms of Youth Ministry in The Urban Context” (2019), 16.

²⁹ Arzola, “Four Paradigms of Youth Ministry in The Urban Context” (2019), 17.

paradigma, bir kurum olarak gençlik hizmetinin yeniden yapılandırılması gerektiğine inanmaktadır. Aktivist gençlik hizmeti devrimci bir İsa figürü üzerinden kendini temellendirir ve az ya da çok toplumsal değişimle uğraşan devrimci gençleri tatmin edecek argümanlara sahiptir.³⁰

1.1.4. Peygamber Merkezli Gençlik Hizmeti Paradigması

Peygamber merkezli gençlik hizmeti, gençleri peygamberlerin hayatları (özellikle de İsa Mesih), öğretileri ve örneklikleri üzerinden dini değerlere odaklanan bir gençlik çalışması modelini ifade eder. Bu modelde, peygamberlerin liderlik, ahlak, ibadet, toplumsal sorumluluk gibi konulardaki örneklikleri gençlere aktarılır ve onların dini anlayışlarını derinleştirmeleri ve peygamberlerin öğretilerini hayatlarına uygulamaları teşvik edilir. Birincil amacı şehirli gençlik için Mesih merkezli bir hizmet geliştirmektir.³¹ Geleneksel gençlik hizmeti programları gençliği etkileyen toplumsal faktörlere odaklanır. Tüm bu konular önemli olsa da, peygamber merkezli gençlik hizmeti bunlarla başlamaz, çalışmaların kalbi Mesih'tir ve ona odaklanır. Mesih, şehirli gençlerin yaşamlarında nasıl bir yer tutuyor, derinleşiyor ve kendini gösteriyor? temel sorusuna cevap arar. Bu paradigma, şehirli gençliğin manevi, kişisel ve sosyal ihtiyaçlarını ele almayı amaçlamaktadır.³² Buna göre bir gençlik hizmetinin İsa'nın mesajını kesinlikle gençlerle paylaşması ve Mesih'te kendilerini bulmalarına yardımcı olması (manevi ihtiyaçları karşılaması) gerekir. Ancak, okulların eşit olmadığı, çete üyeliğinin arttığı, sınırsız cinsel davranışların norm olduğu ve bölünmüş ailelerden dolayı sorunlu bireylerin çokça olduğu şehirli yaşamda, gençlik hizmetlerinin akademik yardım, kişisel ve duygusal destek sağlaması (kişisel ihtiyaçları karşılaması) gerekir. Gençlik hizmetlerinin ayrıca yoksulluk, ayrımcılık, polis şiddeti vb. gerekçelerle zarar gören gruplarla etkileşime girmesi ve bunlara yanıt vermesi de (sosyal ihtiyaçları karşılaması) gerekir.³³

Kiliselerin gençlik çalışmalarında belli bir sistematik ve çalışma programı genellikle vardır. Çoğu kilise, gençlik programlarını ilgili eğitim seviyelerine göre düzenlemektedir. Amerikan kiliseleri, gençlik programı içinde daha küçük alt gruplar oluşturarak gençleri sınıf düzeyine göre ayırma eğilimindedir. Bu ayrımlar genellikle ortaokul ve lise düzeyindedir. Geleneksel olarak, ilkokul çağındaki çocuklar ve altı tamamen ayrı programlara sahiptir, ancak bunlar da aynı genç papaz tarafından yönetilebilir. Gençlik grupları, üniversite öğrencilerine kadar uzanır ve genellikle "üniversite ve kariyer" olarak adlandırılır.³⁴ Gençlik çalışmalarında yukarıda bahsedilen eğitim faaliyetlerinin yanında çeşitli sosyal faaliyetler de düzenlenmektedir. Gençlik gruplarının her yıl Hıristiyan yaz kamplarına katılması yaygın bir uygulamadır. Kiliseler ayrıca, gençlerin toplum hizmetine katkıda bulunmalarını teşvik eder. Gençlik çalışmaları, gençlerin ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, hayır projelerine katılmak veya sosyal adalet konularında farkındalık yaratmak gibi toplum hizmeti projeleri düzenleyebilmektedir. Bunlar, gençlerin empati, sorumluluk ve liderlik becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmalarına katkı sağlamak için yapılmaktadır. Birçok gençlik çalışması artık gençlere geleneksel olmayan yollarla ulaşmaktadır. Örneğin Hip-hop konserleri ya da spor turnuvaları düzenleyerek mahallede çalışmalar yapmaktadırlar.³⁵ Gençlik çalışmalarında giderek görünürlüğü artan bir başka olgu dijitalleşmenin getirmiş olduğu yeni durumlardır. Yeni nesil gençler geleneksel sosyalleşme kalıplarının dışında sanal ortamlarda fazlaca zaman geçirmekte, burada bazı ilişkiler geliştirmektedir. Kiliseler web siteleri kurarak çevrimiçi hizmetler sunmakta, dua seansları, manevi danışmanlık, sanal geziler, sesli kitaplar ile birlikte eğitim akademileri açmaktadır.³⁶

³⁰ Betty J. Hutchinson-Long, *Paradigm shift: Ministering to youth in a postmodern age using a family-based model for ministry in an African-American church in Hampton, Virginia* (Ann Arbor, United States, D.Min.) (Erişim 23 Ağustos 2023), 163; Arzola, "Four Paradigms of Youth Ministry in The Urban Context" (2019), 17.

³¹ Fernando Arzola, *Toward a Prophetic Youth Ministry: Theory and Praxis in Urban Context* (InterVarsity Press, 2008), 46.

³² Arzola, "Four Paradigms of Youth Ministry in The Urban Context" (2019), 18.

³³ Dowdy S. Calentia, "Voices from the Fringes: a Case for Prophetic Youth Ministry", *The Journal of Youth Ministry* 3/2 (2005).

³⁴ Mark Devries, "Sustainable Ministry", *Ivp Books, InterVarsity Press*, (2008), 68.

³⁵ Arzola, "Four Paradigms of Youth Ministry in The Urban Context" (2019), 18.

³⁶ Detaylı bir çalışma için bk. Semra Çinemre, "Yaygın Din Eğitiminde Dijitalleşme: Almanya Protestan Kilisesi'nin Sunduğu Dijital

Güncel bir araştırmada Kinnaman Amerika'daki Katolik gençlik çalışmaları hakkında bazı veriler sunmaktadır. Kinnaman³⁷ çalışmasında genç papazların %46'sının hem hazır müfredatları hem de kendi oluşturdukları müfredatın bazı kombinasyonlarını gençlik çalışmalarına entegre ettiklerini belirtmektedir. Gençlik hizmetinde çalışan genç papazların %50'den biraz fazlası, son üç yıl içinde gençlik gruplarına katılımda bir artış olduğunu söylerken, yaklaşık %25'i değişiklik olmadığını ve yüzde %25'i ise düşüş olduğunu söylemektedir. Kiliselerin ortalama bütçesinin %8'ini gençlik çalışmalarına harcadığı anlaşılmaktadır. Ancak genç papazların %46'sı son üç yılda gençlik bütçelerinde bir artış olduğunu bildirmiştir. Kiliselerin yarısından fazlası tam zamanlı ücretli bir gençlik papazı istihdam etmekte ve %17'sinde iki veya daha fazla tam zamanlı gençlik personeli bulunmaktadır. Sadece %28'inde ücretli bir gençlik personeli olmadığı görülmüştür. Beş papazdan yalnızca biri kadın olduğu için, genç papazlar hâlâ ağırlıklı olarak erkektir.³⁸ Kiliseye giden gençlerin ebeveynlerinin çoğu, gençlik çalışmalarının "çocuklarının manevi yaşamları için yararlı ve destekleyici bir parçası" olduğuna inanmaktadır.³⁹ Bu çalışma gençlik hizmetinin sağlıklı ve istikrarlı olduğunu gösterirken, Kinnaman bunun değişen kültürel ortamda yeterli olmayacağını ileri sürmektedir. "Gençlik hizmeti tamamen yeni bir bağlamda faaliyet göstermeye kendini hazırlamalıdır. Gençliğin dünyası daha karmaşık, hızla değişen ve çeşitlilik arz eden bir yapıya doğru evrilmiştir. Ergenlerin sosyal ve psikolojik yaşantıları gözlerimizin önünde yeniden yaratılmaktadır."⁴⁰ Buna göre gençlerin kişisel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yardım etmekle meşgul olmayan herhangi bir gençlik hizmetinin, gençler tarafından ciddiye alınmayacağı ileri sürülmektedir.

1.2. Manevi Danışmanlık Hizmeti

Hristiyan dini metinleri olan Eski Ahit ve Yeni Ahit'te manevi danışmanlık uygulamasının dini referansları oldukça fazladır. Manevi danışmanlığın İncil'den ödünç aldığı imge, 'sürüye', özellikle muhtaçlara şefkat ve sevgi gösteren bir baba veya anne figürüdür. Tanrı, Eski Ahit'te büyük peygamberler tarafından İsrail'in koyunlarına bakan bir çoban olarak tasvir edilmiştir. O sadece olup bitenlerin pasif bir gözlemcisi değildir. Musa aracılığıyla halka söylediği gibi, İsrailoğulları Tanrının önemseydiği bir topluluktur; "Tanrınızın gözleri, yılın başından yılın sonuna kadar her zaman onların üzerindedir"⁴¹ Hezekiel kitabı bölüm 34'te Tanrı, sürülerine bakamayan sorumsuz çobanlardan bahseder. Tanrı'nın peygamberlerinden biri, dinleyicilerine, "Orduların Efendisi sürüsünü önemser" dedi⁴², ve İsrail Kralı Davut, "Rab benim çobanımdır"⁴³ diyerek buna işaret eder. Yeni Ahit'te ise İsa koyunları için canını veren iyi bir çobandır. "Ben iyi bir çobanımdır" der.⁴⁴ Burada İsa, sürünün iyiliği için kendi hayatını ortaya koyan, Eski Ahit'te vaat edilen çoban motifinin kendisi olduğunu ilan eder. Dolayısıyla Hristiyanlık bağlamında manevi danışmanlık, sürüye çobanlık etmeyi içermektedir. Çobanlık, korumayı, ihtiyaçlarla ilgilenmeyi, zayıfları güçlendirmeyi, cesaret vermeyi, sürüyü beslemeyi, erzak sağlamayı, korumayı, eski haline getirmeyi ifade eder ve yol göstererek, insanları kutsallık arayışlarında desteklemek için örnek olmayı ima eder.⁴⁵

Danışmanlığın Hristiyan kültürüne dayalı kökenine vurgu yapan bir kavram olan manevi danışmanlık, (pastoral counseling) günümüzde gençlik çalışmalarına da dâhil olmuştur. Manevi danışmanlık dinî ve manevî kaynaklardan beslenen profesyonel bir rehberliktir.⁴⁶ İkinci dünya

---

Hizmetler Üzerinden Bir İnceleme", *Atebe* 6 (2021), 79-102.

³⁷ David Kinnaman, *The State of Youth Ministry: How Churches Reach Today's Teens - and What Parents Think About It* (Barna Group, 2016), 78-84.

³⁸ Kinnaman, *The State of Youth Ministry*, 80.

³⁹ Kinnaman, *The State of Youth Ministry*, 83.

⁴⁰ Kinnaman, *The State of Youth Ministry*, 84.

⁴¹ *Kutsal Kitap (Tevrat-Zebur-İncil)*, (Kitabı Mukaddes, 2016), Tesniye 11: 12.

⁴² Zekeriya. 10: 3.

⁴³ Mezmur, 23: 1.

⁴⁴ Yuhanna 10:11; 10:14.

⁴⁵ Abraham Abera Orgino, *Youth Counseling as Pastoral Care* (Catholic Faculty of Theology Leopold-FranzensUniversity, Innsbruck, 2021), 1165-1166.

⁴⁶ Merve Reyhan Baygeldi, "Türkiye'de Modern Sorunlara Dini Bir Çözüm Olarak Manevi Danışmanlık Uygulaması", *Sata*, Nisan

savaşından sonra, savaşın getirmiş olduğu yıkım ve tahrifat hayata tutunabilme ve psikolojik sorunlarla baş etmede dinin manevi desteğine başvurmaya götürmüştür. Sonraki süreçte hastanelerden, orduya, hapishanelerden yaşlı bakım evlerine ve okullara kadar birçok alanda manevi danışmanlık hizmeti verilmeye başlanmıştır. 1980'lerin başlarında, manevi danışmanlık, dürüstlük ve açıklık vurgusuyla kiliseyi de etkiledi. Kiliselerde profesyonel manevi danışmanlar istihdam edilmeye başlandı.⁴⁷

Gençlere yönelik kilise manevi danışmanlığı, gençlerin manevi gelişimlerini desteklemek, içsel sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olmak ve dini inançlarını derinleştirmek için verilen bir hizmettir. Bu tür danışmanlık genellikle gençlerin yaşadıkları zorluklarla başa çıkmalarına, inançlarını güçlendirmelerine ve değerlerine bağlı kalmalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Kilise manevi danışmanlık hizmeti genellikle yetkin ve eğitilmiş din görevlileri, rahipler, din adamları veya manevi danışmanlar tarafından sağlanır.

Gençler için yapılan manevi danışmanlığın ele aldığı bazı sorunlar şunlardır:⁴⁸

✓ Manevi gelişim, dini inanç ve Tanrı ile daha yakın bir ilişki geliştirme,
✓ Anksiyete, depresyon, travma ve beslenme bozuklukları dahil olmak üzere gençleri etkileyebilecek ruh sağlığı sorunları,

✓ Uyuşturucu, alkol veya diğer maddelere bağımlılık,

✓ Aile, arkadaşlar ve toplumla ilişki sorunları,

✓ Cinsiyet, cinsellik ve kültürel kimlikle ilgili konuları içeren kimlik sorunları,

✓ Benlik saygısı, güven ve benlik imajı,

✓ Sevilen birinin kaybı veya başka türden kayıplar yaşama,

✓ Ergenlerde öfke yönetimi ve saldırganlık,

✓ Akademik stres ve baskı,

✓ Yeni bir okula taşınmak veya üniversiteye başlamak gibi yaşam geçişleri.

Gençler için manevi danışmanlık tipik olarak aşağıdaki şekillerde verilir:⁴⁹

Bireysel Danışmanlık: Kilise manevi danışmanları, gençlere bireysel seanslar aracılığıyla destek sağlar. Bu seanslar, gençlerin içsel sorunları, inanç krizleri, manevi yönelimler ve diğer konular üzerine odaklanmaktadır. Danışman, gençlerle birlikte çalışarak onlarla empati kurar, destek ve rehberlik sunar. Bu seanslar sırasında danışman konuşma terapisi, bilişsel-davranışçı terapi ve dua gibi çeşitli teknikler kullanabilmektedir. Danışman ayrıca gence ev ödevleri veya sorunları üzerinde çalışmasına yardımcı olacak başkaca faaliyetler de sağlayabilmektedir.

Grup Danışmanlığı: Kilise manevi danışmanları, gençlere yönelik grup danışmanlığı seansları düzenleyebilmektedir. Bu seanslar, gençlerin bir araya gelerek deneyimlerini paylaşmalarını, birbirleriyle etkileşimde bulunmalarını ve ortak sorunlara birlikte çözümler üretmelerini sağlar. Bu gruplar anksiyete, depresyon veya yas gibi belirli konulara odaklanır. Grup danışmanlığı seansları, gençlere benzer deneyimlerden geçen diğer kişilerle bağlantı kurma, duygularını ve endişelerini paylaşma ve yeni başa çıkma becerileri öğrenme fırsatı sağlamak amacıyla yapılır.

Aile Danışmanlığı: Gençler için aile danışmanlığı, tüm aileyi etkileyen sorunları ele almak için genç ve aile üyeleriyle birlikte çalışmaya dayalıdır. Bu seanslar sırasında danışman, aile üyelerinin daha etkili iletişim kurmasına, çatışmaları çözmesine ve zorlu durumlara başa çıkmak için stratejiler geliştirmesine yardımcı olmaya çalışır. Aile danışmanlığı, bir gencin bağımlılık, kendine zarar verme veya akıl sağlığı gibi sorunlarla mücadele ettiği durumlarda özellikle yararlı görülmektedir.

Çevrimiçi Danışmanlık: Çevrimiçi danışmanlık seansları, gençlere kendi evlerinin rahatlığında danışmanlık almalarına olanak tanır. Bu, özellikle uzak bölgelerde yaşayan veya ulaşım sorunları olan

---

2018/234 (2018), 10.

⁴⁷ Orgino, *Youth Counseling as Pastoral Care*, 162.

⁴⁸ Howard Clinebell, *Basic Types of Pastoral Care and Counseling: Resources for the Ministry of Healing and Growth* (Abingdon Press, 2011).

⁴⁹ Clinebell, *Basic Types of Pastoral Care & Counseling*, 245.

gençler için yararlıdır. Çevrimiçi danışmanlık seansları video konferans, telefon veya mesajlaşma yoluyla gerçekleştirilebilir. Danışman ayrıca gence çeşitli basılı yayınlar veya çevrimiçi kaynaklar da sağlayabilmektedir. Pandemi döneminde çevrimiçi danışmanlık uygulamalarına daha fazla başvurulduğu görülmüştür.⁵⁰

İnzivalar ve Atölye Çalışmaları: Manevi danışmanlar ayrıca gençlerin inançlarını geliştirmelerine ve belirli sorunları ele almalarına yardımcı olmak için tasarlanmış inzivalar ve atölye çalışmaları da sunabilmektedir. İnzivalar ve atölye çalışmaları kaygı, depresyon, öz saygı veya insan ilişkileri gibi konulara odaklanır. Bu etkinlikler gençlere diğer Hristiyanlarla ilişki kurma, yeni beceriler kazanma ve inançlarını derinleştirme fırsatı sunmayı hedeflemektedir.

Kilise manevi danışmanları, gençlerin yaşadığı sorunları dinler, onlara destek olur ve onları anlamaya çalışır. Gençlerin kişisel gelişimlerini desteklemek için dinî öğretileri ve değerleri temel alarak rehberlik sağlarlar. Bu danışmanlar, gençlerin inançlarına uygun şekilde yaşamalarını teşvik ederken, aynı zamanda gençlerin kendilerini ifade etmelerine, sorunlarıyla yüzleşmelerine ve sağlıklı ilişkiler kurmalarına yardımcı olurlar. Kilise manevi danışmanlığı, gençlerin aile sorunları, arkadaş ilişkileri, akademik beklentiler, gelecek planları, kimlik arayışı gibi konularda destek sağlar. Ayrıca bağımlılık, depresyon, kaygı gibi ruh sağlığı sorunlarıyla da başa çıkmalarına yardımcı olurlar. Kiliseler, gençlerin katıldığı gençlik grupları, etkinlikler, kamplar ve öğretim programları aracılığıyla gençlerle etkileşime geçerek manevi danışmanlık hizmetlerini sunabilmektedir.

Ülkemizde de çeşitli mecralarda manevi danışmanlık hizmetleri yürütülmektedir. Maneviyat kavramının kullanımı yeni olmamakla birlikte bunun bir danışmanlık hizmeti olarak sunulmasının ülkemizdeki tarihi çok eski değildir. Genel olarak bu alanda yapılan çalışmalarda maneviyat ile dindarlık arasında bir ayrım olduğu kabul edilse de, bu iki kavram arasında doğal bir bağ olduğu düşünülmektedir.⁵¹ Buna dayalı olarak ülkemizdeki manevi danışmanlık hizmetleri İslam'ın öğretilerini temel dayanak olarak alır. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ülkemizde birçok alanda Diyanet eliyle manevi danışmanlık hizmetleri verilmektedir. Bu danışmanlık hizmeti, bireylerin İslam'a ve dini değerlere uygun bir şekilde yaşamlarını sürdürmelerine yardımcı olmayı hedefler. Manevi danışmanlar, gençlerle birebir görüşmeler, grup çalışmaları, seminerler ve etkinlikler aracılığıyla bu hizmetleri sunmaktadır.⁵² Günümüzde hastane, hapisane, sosyal hizmet kurumları, öğrenci yurtları gibi yerlerde bu hizmet verilmektedir.

Bütün bunlar göz önüne alındığında ülkemizdeki manevi danışmanlık çalışmalarının giderek gelişen bir alan olduğu anlaşılmaktadır. Yetişkinlere ve gençlere yönelik manevi danışmanlık çalışmaları giderek kurumsallaşmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Üniversite yurtlarında verilen manevi danışmanlık hizmeti bu alanda ön plana çıkan çalışmaların başında gelmektedir. Üniversite yurtlarında istihdam edilen manevi danışmanlar aracılığıyla gençlerin çeşitli dini ve manevi ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Üniversite yurtlarındaki manevi danışmanlık çalışmalarının tarihi çok eskilere dayanmaz. 2015 yılında yapılan protokolle KYK yurtlarında kalan gençlere manevi destek ve rehberlik sunmak amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından manevi danışmanlar atanmıştır. 2013 yılından itibaren bu yurtlarda faaliyet göstermeye başlayan Başkanlık, ilk zamanlar temel din eğitimi ve Kur'an eğitimi odaklanmıştır.⁵³ Manevi danışmanların buralara atanmasıyla çalışmalar farklı bir boyut almış, kurumsallaşma yolunda önemli adımlar atılmıştır. Artık sadece Kur'an eğitim verilmemekte, örneğin gençlerin karşılaştığı manevi sorunlar, sıkıntılar veya zorluklarla ilgili danışmanlık hizmeti

⁵⁰ Barbara A Spears - Deborah M Green, "The challenges facing pastoral care in schools and universities due to the COVID-19 pandemic", *Pastoral Care in Education* 40/3 (03 Temmuz 2022), 287-296.

⁵¹ Üzeyir Ok, "Dini Danışmanlık: Tanım ve Tarihi", *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* (Ankara: Gündüz Yayınları, 2012), 53.

⁵² Mustafa Koç, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Öğrenci Yurtları ve Gençlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (2013-2021): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi", *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, (2021), 153.

⁵³ Koç, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Öğrenci Yurtları ve Gençlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (2013-2021): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi", 150-152.

sunulmaktadır. Ancak henüz yeni yeni şekillenen bu çalışmaların istenen hedefleri gerçekleştirme düzeyleri ve bu alandaki çalışma pratiğinin ortaya çıkardığı sonuçlar hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Bununla birlikte alanda çalışan personelin ilahiyat eğitimi dışında herhangi bir eğitim almaması, örneğin gençlerin dini duygu ve düşüncelerinin oluşumundaki temel gelişim özelliklerine göre bir yaklaşım sergilemeleri, yada manevi danışmanlık yöntemlerini uygulama gibi konularda yetersiz kalmaları muhtemeldir. Batı'daki örneklerine göre ülkemizdeki gençlik ve manevi danışmanlık çalışmalarının kurumsallaşma ve yeterli ekonomik destek sağlama konularında da alması gereken uzun bir yol olduğu ortadadır.

Sonuç

Katolik Kilisesi tarafından yürütülen gençliğe yönelik çalışmaların temelde gençleri kiliseye alıştırmak, dini eğitim vermek, ibadet etme becerilerini ve liderlik becerilerini geliştirmek, toplumsal hizmet projelerine katılmak gibi hedefleri gerçekleştirmeyi amaçladığı görülmektedir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde yetişmiş insan gücüne büyük önem verildiği anlaşılmaktadır. Gençlik çalışmalarında yer alan personelin lisans eğitimine ilaveten bu alanın teorik ve pratik eğitimlerinin verildiği lisansüstü programlardan da mezun olduklarını söylemek mümkündür. Akademik bir disiplin olan pratik teoloji alanında açılan lisansüstü programlar ve buradaki akademik çalışmalar gençlik çalışmalarının şekillenmesinde önemli ölçüde belirleyici olmaktadır. Bu çalışmalarda son zamanlarda özellikle disiplinler arası bir yaklaşımın temel alındığı, bu çerçevede eğitim ve psikoloji gibi alanlardan gelen verilere yer verilerek sahadaki çalışmaların buna göre şekillendiği görülmektedir. Kiliselerin gençlik çalışmalarına ayırdıkları bütçe, eğitim çalışmaları, personel sayısı göz önüne alındığında bu alana özel bir önem verdikleri anlaşılmaktadır.

Gençlik çalışmalarında zamanla farklı paradigmlar ortaya çıkmıştır. Geleneksel ilmihal ve kurtuluş öğretisine dayalı yaklaşımlarla birlikte liberal, aktivist ve peygamber merkezli gençlik çalışmaları zaman içerisinde yaygınlaşmıştır. Gençlere yönelik bu farklı yaklaşımların ülkemizdeki yaygın din eğitimi uygulamalarına ilham verebilecek boyutları vardır. Bu örnekleri gözden geçirmek, İslami gelenekle bağdaşan yönlerini öne çıkarabilmek mümkündür. Kiliselerde manevi danışmanların istihdam edilmeye başlanmasıyla birlikte Hristiyan geleneğinde öteden beri var olan günah çıkarma, dua gibi ritüellere farklı bir boyut kazandırılmıştır. Kilise manevi danışmanlığı, gençlerin dini ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak için önemli bir hizmet sunmaktadır. Bu hizmeti sunan kiliseler genellikle nitelikli ve deneyimli manevi danışmanlara sahiptir. Temel teoloji eğitimine ilaveten psikoloji ve rehberlik, pratik teoloji alanlarında alınan lisansüstü eğitimler aracılığıyla bu alanda nitelikli bir hizmet verilmek istenmektedir. Ülkemizde de son yıllarda yaygınlaşmaya başlayan manevi danışmanlık çalışmalarının niteliğini buna benzer bir yaklaşımla geliştirmek mümkün olabilir. Özellikle KYK yurtlarında istihdam edilen personelin eğitimini gözden geçirmek gerekir. Manevi danışmanlığın özellikle gelişimsel-psikolojik yönü gözardı edilmemelidir. Çünkü ergenliğin başlamasıyla birlikte kimlik arayışında meydana gelen dönüşümler ve çeşitli kişisel, sosyal ve manevi gereksinimlere odaklanan manevi danışmanlık hizmeti bu alandaki ihtiyaçlara da cevap aramaktadır. Kilise gençlik çalışmalarında dijital içerikler ve çevrimiçi uygulamaların da giderek yaygınlaştığını söyleyebiliriz. Görece daha özgür ve esnek bir yapıya sahip olan sanal ortamlarda gençler kendilerini daha rahat ifade ettiğinden bu platformlardan gençlere ulaşmak kolaylaşmaktadır.

Kaynakça | References

- Arnett, J. J. "Emerging Adulthood. A Theory of Development from the Late Teens through the Twenties". *The American Psychologist* 55/5 (Mayıs 2000), 469-480.
- Arzola, Fernando. "Four Paradigms of Youth Ministry in The Urban Context". *Scribd*. 2019. Erişim 18 Mayıs 2023. <https://www.scribd.com/document/40609100/Four-Paradigms-of-Youth-Min-in-the-Urban-Context>
- Arzola, Fernando. *Toward a Prophetic Youth Ministry: Theory and Praxis in Urban Context*. InterVarsity Press, 2008.
- Bahadır, Aysun. *Klinik manevi danışmanlık eğitimi: Almanya KSA modeli ve Türkiye'de uygulanması*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, doctoralThesis, 2022. <https://acikerisim.erbakan.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12452/8933>
- Baygeldi, Merve Reyhan. "Türkiye'de Modern Sorunlara Dini Bir Çözüm Olarak Manevi Danışmanlık Uygulaması". *Sata Nisan* 2018/234 (2018), 1-36.
- Calentia, Dowdy S. "Voices from the Fringes: a Case for prophetic Youth Ministry". *The Jurnal of Youth Ministry* 3/2 (2005).
- Clark, McEntyre, Chap, Michael. "A New Practical Theology for Youth Ministry". *Fuller Theological Seminary*.
- Clinebell, Howard. *Basic Types of Pastoral Care and Counseling: Resources for the Ministry of Healing and Growth*. Abingdon Press, 2011.
- Çinemre, Semra. "Yaygın Din Eğitiminde Dijitalleşme: Almanya Protestan Kilisesi'nin Sunduğu Dijital Hizmetler Üzerinden Bir İnceleme". *Atebe* 6 (2021), 79-102. <https://doi.org/10.51575/atebe.1016452>
- Devries, Mark. "Sustainable Ministry". *Ivp Books, InterVarsity Press*.
- Hoge, R. - Petrillo, Gregory H. "Determinants of Church Participation and Attitudes among High School Youth". *Journal for the Scientific Study of Religion* 17/4 (1978), 359-379. <https://doi.org/10.2307/1385400>
- Hutchinson-Long, Betty J. *Paradigm shift: Ministering to youth in a postmodern age using a family-based model for ministry in an African-American church in Hampton, Virginia*. Ann Arbor, United States, D.Min. Erişim 23 Ağustos 2023. <https://www.proquest.com/docview/305057636/abstract/3C034583CF784B4BPQ/1>
- Ji, Chang-Ho C. - Tameifuna, Tevita. "Youth Pastor, Youth Ministry, and Youth Attitude Toward the Church". *Review of Religious Research* 52/3 (2011), 306-322.
- Jones, Tony. *Postmodern Youth Ministry: Exploring Cultural Shift, Cultivating Authentic Community, Creating Holistic Connections*. Zondervan, 2001.
- Kinnaman, David. *The State of Youth Ministry: How Churches Reach Today's Teens - and What Parents Think About It*. Barna Group, First Edition., 2016.
- Koç, Mustafa. "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Öğrenci Yurtları ve Gençlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (2013-2021): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi". *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, 135-201.
- Köylü, Mustafa. "Batı Ülkelerinde Din Eğitimi: Genel Bakış". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/4 (2017), 223-245.
- Ludlow, Morwenna vd. *Churches and Education. Studies in Church History*. Cambridge University Press. Cambridge University Press, 2019.
- Miller-McLemore, Bonnie J. "Introduction: The Contributions of Practical Theology". *Practical Theology*. 1-20. John Wiley & Sons, Ltd, 2011. <https://doi.org/10.1002/9781444345742.ch>
- Nel, Malan. *Youth Ministry. AOSIS Scholarly Books*, 2022. <https://doi.org/10.4102/aosis.2018.BK83>
- Ok, Üzeyir. "Dini Danışmanlık: Tanım ve Tarihi". *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*. 37-58. Ankara: Gündüz Yayınları, 2012.

- Orgino, Abraham Abera. *Youth Counseling as Pastoral Care*. Catholic Faculty of Theology Leopold-Franzens University, Innsbruck, 2021.
- Ryan, Christopher. "A Brief History of Australian Catholic Youth Ministry-Part I". *The Australasian Catholic Record* 96/4 (2019), 431.
- Senter, Mark H. "A History of Youth Ministry Education in the USA". *Journal of Adult Theological Education* 11/1 (Mayıs 2014), 46-60. <https://doi.org/10.1179/1740714114Z.00000000011>
- Smith, Jeremy. "Adolescent Spiritual Formation: Practical Theology as a Filter for Youth Ministry".
- Spears, Barbara A - Green, Deborah M. "The challenges facing pastoral care in schools and universities due to the COVID-19 pandemic". *Pastoral Care in Education* 40/3 (03 Temmuz 2022), 287-296. <https://doi.org/10.1080/02643944.2022.2093961>
- Strong, Philippa. "Effective Youth Ministry: Theology-driven in a Cultural Context: Effektiewe Jeugbediening: Teologies-gedrewe in 'n Kulturele Konteks." *In die Skriflig* 49/3 (Temmuz 2015), 1-9. <https://doi.org/10.4102/ids.v49i3.1889>
- "Christianity - Faith Seeking Understanding, Queen of the Sciences, Confessional Controversies | Britannica". Erişim 14 Haziran 2023. <https://www.britannica.com/topic/Christianity/Church-and-education>
- Kutsal Kitap (Tevrat-Zebur-İncil)*. Kitabı Mukaddes, 2016.
- <https://united.edu/master-of-ministry-vs-master-of-divinity/> (Erişim 15 Haziran 2023).
- <https://www.gcu.edu/degree-programs/master-arts-youth-family-ministry> (Erişim 15 Haziran 2023).
- <https://www.csbsju.edu/sot/sem/academics/graduate-degrees/mam/youth-and-family-evangelization> (Erişim 15 Haziran 2023).